

С.Б. Стамбулов, Ж.М. Кенжеғали, В.В. Горовой

*Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті, Қазақстан
(E-mail: serstam@mail.ru)*

XX ғасырдың 50–90 жж. Қытай мен Пәкістан арасындағы қарым-қатынастардың қалыптасуы

Мақалада өзекті мәселе ретінде Қытай мен Пәкістан арасындағы өзара қатынастардың дамуы қарастырылды. Қазіргі кезеңде Қытай Шығыс Азияда, ал Пәкістан Оңтүстік Азия аймақтарында маңызды рөл атқарады. Қытай мен Пәкістан жалпы халықаралық жағдайға және аталған аймақтардың әскери-саяси және экономикалық ахуалын қалыптастыруға елеулі әсер ететен мемлекеттер болып саналады. Сондықтан екі ел арасындағы қатынастардың алғышарттарын қарастыру өзекті мәселелердің бірі болып отыр. Авторлар ҚХР мен Пәкістан арасындағы өзара әрекеттестіктің нығаюына ықпал ететін бірқатар маңызды факторларды анықтады. Сонымен қатар екі мемлекеттің бір-бірімен жақындасуының себептеріне талдау жасаған. Қытай-пәкістан қатынастарындағы үнді факторына ерекше назар аударған және екіжақты байланыстардың қалыптасуы мен дамуына ықпал еткен нормативті-құқықтық негізіне талдау жасаған. Сондай-ақ ҚХР мен Пәкістан арасындағы қатынастардың дамуына әсер ететін барлық қажетті жағдайлардың бар және бұл жағдайлар екіжақты қатынастардың дамуына ықпал етіп, аймақаралық жүйенің қалыптасуына әсерін тигізді деген тұжырымға келді.

Кілт сөздер: дипломатия, сыртқы саясат, Қытай, Пәкістан, халықаралық ынтымақтастық, қытай-пәкістан қатынастарының тарихы, халықаралық келісім шарт, үнді факторы.

Қазіргі кезеңде Қытай және Пәкістан арасындағы екіжақты өзара қатынастар көптеген сарапшылар мен зерттеушілердің, солардың қатарында тарихшылар мен халықаралық қатынастар мамандары арасында үлкен қызығушылық танытып отыр. Мұның себебі өзінің қуатты экономикасының және едәуір саяси салмағының арқасында Қытайдың ХХІ ғасырдың басында әлемдік саясаттың ықпалды мемлекетіне және ойыншысына айналуымен, ал Пәкістанның ядролық қаруының әлем мемлекеттерін алаңдатып отыруымен байланысты.

Қытай мен Пәкістанның сыртқы саяси ұмтылыстары, олардың өзара байланысының сипаты Шығыс Азиядағы және Оңтүстік Азиядағы халықаралық жағдайға және аталған аймақтардың әскери-саяси және экономикалық ахуалын қалыптастыруға елеулі әсер етеді. Сондықтан осы екі мемлекеттің арасындағы өзара әрекеттестіктер Шығыс және Оңтүстік Азиядағы саяси ахуалды анықтайды. Осы тұрғыдан алғанда, аталған мақаланың шеңберінде Қытай мен Пәкістан арасындағы қатынастардың қалыптасуының тарихын зерттеу өзекті мәселелердің бірі болып отыр.

ҚХР және Пәкістан арасындағы өзара ықпалдастықтың жарты ғасырдан астам уақытты қамтитын тарихы бар. Осы уақыт аралығында екі мемлекет өзара тиімді қатынастарды дамытып келеді. ХХ ғ. 80-жж. бастап қазіргі уақыт аралығындағы Қытай мен Пәкістан қатынастарының қалыптасуының өзіндік ерекше алғышарттары бар. Мысалы, 40 жж. аяғынан бастап Пәкістан бизнес саласында мұсылман қауымы жанданған Шыңжаң Ұйғыр Автономиялық аудан арқылы Қытаймен сауда байланыстарын жасауға ұмтылыстар жасаған болатын.

1950 ж. 4 қаңтарында Пәкістан Қытай Халық Республикасының тәуелсіздігін мойындап, ал 1951 ж. 21 мамырында ҚХР мен Пәкістан арасында дипломатиялық қатынастар орнатылған болатын.

1956 ж. жоғары деңгейлердегі өзара ресми іс-сапарлардың нәтижесінде ҚХР мен Пәкістан арасындағы достық қатынастарды дамытудың кезеңі басталды. Екі мемлекет достық пен ынтымақтастықты бейбіт өмір сүрудің бес принципінің негізінде дамытуға деген ынтымақын білдірді. 1955 ж. 21 сәуірде Бандунг конференциясы шеңберінде Чжоу Энлай мен Пәкістанның премьер-министрі Мухаммад Али Бограмен кездесу өтті. Осы кездесудің барысында Пәкістанның премьер-министрі «Пәкістан әскери одақтың мүшесі болғанымен, ол Қытайға қарсы бағытталмаған және Қытай Пәкістанға қарсы агрессивті іс-әрекеттер жасамайтындығына сенеміз. Пәкістанның СЕАТО-ға мүше болуы Қытайдың мүдделеріне қарсы бағытталмаған» деп атап көрсетіп, АҚШ пен ҚХР арасындағы Тайвань мәселесі бойынша өзінің делдалдық рөлін ұсынды.

1956 ж. Пәкістанның премьер-министрі Сахраварди Қытайға іссапармен келді. Осы кездесудің барысында екі мемлекет жетекшілері өзара қатынастарды екіжақты мүдделер мен

қызығушылықтарды ескеру негізінде дамытатындығын мәлімдеді. Сонымен бірге жоғары деңгейлердегі мұндай іс-сапарлардың қорытындысы ретінде өзара сауда қатынастарын дамытуға назар аударылды. Бұл, өз кезегінде, Үндістан үкіметі тарабынан кері реакция туындатқан болатын. Мұндай кері реакцияның себебі сауда жолы Пәкістанның оккупациялап алған Үндістан территориясы арқылы өтетін болғандығына және қытайлық әскерлерге Үндістан шекарасына қолжетімділікті, сонымен бірге Қытайдың Үнді мұхиты мен Парсы шығанағына шығуға мүмкіндіктің тууына байланысты болды. 1957 ж. 20 шілдеде Пәкістанның сыртқы істер министрі Мао Цзедунның Кашмир мәселесі бойынша бейтараптылықты ұстайтындығына қолдау білдірді.

60-жылдардың басынан бастап Пәкістанның сыртқы саясатында сыртқы саяси іс-шараларды белсендетуге және мемлекеттің халықаралық аренадағы маңызын жоғарлатуға, мемлекеттермен өзара ынтымақтастықты максималды түрде кеңейтуге, Пәкістанның халықаралық ұйымдардың жұмыстарына қатысуды күшейтуге бағытталған жаңа тенденциялар пайда бола бастады. Осының нәтижесінде Пәкістан мен Қытайдың да екіжақты қатынастары дами бастады. Мұның мысалы ретінде 1963 ж. шілдеде екіжақты байланыстар тарихындағы маңызды рөл атқарған алғашқы сауда қатынастары жөніндегі келісімшартқа, ал 1963 наурызда Пәкістанның бақылауындағы Кашмир аудандары мен Қытай арасындағы шекараларды демаркациялау жөніндегі келісімшартқа, 1963 ж. тамызда екі мемлекет арасындағы Ауе кеңістігі, 1965 ж. тамызда екіжақты экономикалық және техникалық ынтымақтастық жөніндегі келісімшарттарды атап көрсетуге болады. Қытай мен Пәкістан арасындағы шекараны демаркациялау жөніндегі жоғарыда аталған келісімшартқа байланысты 1963 ж. наурызда Үндістанның үкіметі Пәкістанның Қытайға 200 шаршы шақырым территорияны заңсыз бергені жөнінде арыз жасады.

Қытай мен Пәкістан арасындағы достық қатынастардың одан әрі нығайуына 1965 ж. Пәкістан мен Үндістан арасындағы қарулы шиеленісте Қытайдың Пәкістанды қолдауы ықпал етті. Осы кезеңнен бастап ҚХР Пәкістанға ірі көлемдегі әскери көмек бере бастайды. Мысалы, Қытай Пәкістанға 200 танк, 120 әскери ұшақ тасымалдаған. 1969 ж. басына қарай Қытайдың несие, қарыз түрінде Пәкістанға берген көмегінің жалпы құны 150 млн долл. құраған.

1969 ж. екі мемлекетте стратегиялық Қаракорым жолын құруға кіріскен болатын, ал бұл құрылыс, өз кезегінде, Үндістанның тарабынан наразылық тудырды, мұның себебі бұл жол Пәкістанның оккупациялаған үнді территориясы арқылы өтетін болуына және және қытайлық әскерлерге Үндістан шекарасына қолжетімділікті, сонымен бірге Қытайдың Үнді мұхиты мен Парсы шығанағына шығуға мүмкіндіктің тууына байланысты туындады.

Дегенмен, Қытай мен Пәкістанның бір-біріне жақындауына қарамастан, көптеген халықаралық мәселелерге қатысты олардың ұстанымдары бір-біріне қайшы келген. Мысалы, Вьетнам мәселесін Пәкістан Женева келісімінің негізінде бейбіт жолмен шешуді қолдаса, Қытай бұл мәселені қарудың көмегі арқылы шешуге шақырды. Қытай 1969 ж. Пәкістан мен Үндістан арасындағы Ташкент декларациясына қатысты кері ұстанымды қолданды. Осымен бірге, ҚХР мен Пәкістанның 1965 ж. Алжирде Азия мен Африка мемлекеттерінің конференциясын өткізудің мерзімі бойынша пікірлері қарама-қайшы болды. Алайда көзқарастардың мұндай ортақ болмауы ҚХР мен Пәкістан қатынастарының одан әрі дамуына айтарлықтай кедергі келтірген жоқ.

70-жылдары Қытай мен Пәкістан арасындағы қатынастар халықаралық маңызды істер бойынша бір-біріне қолдау көрсету, әскери, экономикалық, сауда және мәдени салалар бойынша екіжақты ынтымақтастықты дамыту аясында жүзеге асырылған. Қытай Пәкістанды Үндістанға қысым көрсету мақсатында қолдап, оған кең көлемдегі әскери-экономикалық көмек беру ұстанымын жалғастырды. Мысалы, 1970 ж. Қытай Пәкістанда 4 зауыт, соның ішінде металлургия зауытының құрылысына көмек көрсетті, сонымен қоса Пәкістандағы төртінші бес жылдық (1970–1975) жоспары шеңберінде бірқатар нысандарды қаржыландыру мақсатында 250 млн долл. бөлген. 70-жж. басында Таксилде ҚХР-ның көмегі арқылы ауыр машина жасау зауыты іске қосылды, ҚХР Пәкістаннан 4 жолаушы «Трайдент» (ағылшын өндірісі) ұшағын сатып алды, сонымен қатар Қытай Пәкістанда әскери өнеркәсіпті дамыту мақсатында құны 300 млн долл. құрайтын материалдық-техникалық құралдарды тасымалдаған болатын. Ал 1971 ж. мамырында Қытай Пәкістанға 20 млн долл. көлемінде пайызсыз қарыз берген. 1971 ж. ақпанында Гилгиттен Хунджербақка дейін 240 шақырымдық Қаракорым жолы ресми түрде ашылған болатын [1].

1971 ж. Шығыс Пәкістандағы қарулы шиеленіс барысында Қытай Пәкістанға айтарлықтай көмек көрсетті, атап айтқанда, екі дивизияға қару-жарақ, 250 танк, 120 атқыш ұшақ, оқ-дәрі жеткізіп берген. Бірақ Қытайдың мұндай көмегі Пәкістанның жеңуіне көмегін тигізген жоқ, яғни нәтижесіз болды.

Яғни 1971 ж. желтоқсанда Пәкістанның шығыс провинциясы территориясында Бангладеш Халық Республикасы құрылды [2].

1972 ж. бастап Қытай үнділіктерге қарсы негізде Пәкістанмен қатынастарды дамытуға бағытталған сыртқы саясатын жалғастырып, Оңтүстік Азиядағы өзінің мақсаттарын жүзеге асыру үшін Пәкістанды қолдана бастады. Осындай мақсатта Қытай жан-жақты қатынастарды кеңейтуге, әсіресе әскери-экономикалық байланыстарды дамытуға ерекше көңіл бөлді. Осылардың нәтижесінде Қытай мен Пәкістан сауда-экономикалық, ғылыми-техникалық және әскери ынтымақтастық жөніндегі бірқатар келісімшарттарға қол қойды. Осы жылы ҚХР-ның Пәкістанға берген көмегінің жалпы құны 573 млн долл. жеткен, оның 143 млн долл. қарызсыз түрінде берілген. 1977 ж. Таксилде Қытайдың көмегінің арқасында 60 мың металл бұйымдарын жасап шығаратын ірі машина жасау зауыты құрылды. Осымен бірге ҚХР Пәкістанда АЭС (атомдық электрстанциясы) және атомдық өнеркәсіпті дамытуға өзінің қалауын білдірді [3].

1979 ж. Таксилде Қытай көмегінің арқасында құрылған танктерді жөндеу зауыты құрылысы басталды және Пәкістанға 60 атқыш ұшақ жеткізілген. Қарастырылып отырған кезеңде ҚХР Пәкістанға ядролық құрылыстарды өңдеу мен сынауға көмектесетінін мәлімдеді. Бұл, өз кезегінде, ядролық қаруды құруға деген тәжірибелік қадамды көрсетіп берді. Осымен бірге Қытай Ауғанстан мәселесі бойынша Пәкістанға қолдау білдірген болатын.

80–90-жылдардың басында ҚХР мен Пәкістан арасындағы өзара ықпалдастық жоғары деңгейге жетті. Бұл, өз кезегінде, екіжақты қатынастардың ерекше қыры ҚХР мен Пәкістан жетекшілерінің жоғары деңгелердегі өзара іссапарларын атап өтуге мүмкіндік береді. Мұндай екіжақты жоғары деңгейлердегі өзара іссапарлардың маңызды бір факторы ретінде әскери-экономикалық, сауда және техника салалары бойынша ынтымақтастық жөніндегі келісімшарттарға қол қоюды атап көрсетуге негіз бар. Мысалы, 1966–1980 жж. Қытайдың Пәкістанға берген әскери көмегі 2 млрд долл., ал экономикалық көмегі 370 млн долл. құраған.

Қарастырылып отырған кезеңдегі екіжақты қатынастардың маңызды аспектісі ретінде бірқатар ауыр кәсіпорындарын, тау-кен өнеркәсібі, әскери-әуе базалары, космостық кеңістікті игеру т.б. құрылысы жөнінде Пәкістанға Қытайдың көмек көрсетуге деген ынтасын атап көрсетуге болады.

90-жылдардың басына дейін Қытай Пәкістанға тек қана қару-жарақтың кең көлемін жеткізген жоқ, сонымен бірге Пәкістанның Қарулы Күштері офицерлерін Қытайдың Халықтық-ұлттық Армиясының (НАОК) әртүрлі оқу ғимараттарында дайындықтан өткізуге көмек көрсеткен. Атап айтқанда, ҚХР территориясында бронетанк әскерлері, байланыс және инженер әскерлері, арнайы тағайындалған бөлімше әскерлері, әскери техника конструкторлары сабақ алған.

1990 ж. ортасынан бастап Қытай мен Пәкістан қару-жарақ және әскери техниканың үлгілерін бірлесіп өңдеу бойынша өзара ықпалдастықты дамыта бастады. Мұның мысалы ретінде, JF-17 атқышын, «Азамат» тектес ракеталық кемелер, негізгі танк «Аль-Халид», «Шахин-1» баллистикалық зымырандарын атап өтуге болады.

90 жылдары бірлескен өндемелер жасау үшін қытайлық құрылыс компаниялары тарабынан Камра қаласында самолет жасайтын зауыт, Равальпинди қаласында ракета жасау зауыты, Карачи қаласында кеме жасау зауыты құрылды.

1993 ж. Пәкістан өзінің 8 бес жылдық жоспарын жүзеге асыруға кіріскен болатын. Осы жоспардың маңызды мақсаттарының бірі ретінде Гвадарды дамыту көзделді. 2001 ж. мамырда Гвадар портының құрылысы басталып, бұған ҚХР өзінің қатысуы туралы қалауын білдірді. Теңіз коммуникация шеберінің қиылысында орналасқан Гвадардың геосаяси жағдайы Қытай үшін және Пәкістан үшін де маңызды болып саналады. Қытай үшін Гвадар — бұл континенталды провинциялардан алыс емес орналасқан терең су порты, сонымен бірге бұл порт Иран шекарасына жақын және Ормуз бұғазынан 400 шақырым жерде орналасқан, Қытайға Үнді мұхиты арқылы Таяу Шығысқа шығуға мүмкіндік беретін порт болып саналады. Мұндай мүмкіндіктер Қытай үшін Таяу Шығыстың энергия ресурстарына қажетті жақындықты қамтамасыз етеді және Үнді мұхиты аймағындағы жағдайларға мониторинг жасауға мүмкіндік береді. Мұнан басқа, бұл порт Аравия теңізі, Үнді мұхиты мен Парсы шығанағындағы терең сулы порт болып саналады. 2002 ж. 22 наурызда ҚХР-ның вице-министрі Ву Бэнгао мен Пәкістанның президенті Первез Мушарраф қатысқан Гвадар портының құрылысын бастаудың салтанатты іс-шарасы жүргізілді. 2007 ж. 18 науырызында қытайлық инженерлер Гвадар халықаралық портының құрылысын аяқтап, оны пәкістандық жетекшілерге ұсынды. 2007 ж. 20 наурызда Порттың ашылуы өтіп, 2008 ж. толыққанды қызметі басталды. Сонымен, Қытай мен Пәкістанның сыртқы саяси бағыты басқарушы топтардың

мүдделерінің негізінде анықталып, ішкі саясатпен күрделі түрде байланысып отыр. Айта кету қажет, Қытай мен Пәкістан қатынастарының негізгі ортасы — антиүнділік бағыт болып табылды.

Пәкістан мен Қытай қатынастарының дамуын келесі бірнеше кезеңдерге бөліп көрсетуге болады: бірінші кезең 50-жж. камтиды. Бұл кезең Қытай мен Пәкістанның бірін-бірі мойындауы және дипломатиялық қатынастардың орнатылуымен белгілі. Екінші кезең — 60–70-жж. Бұл кезеңде екіжақты қатынастардың белсендеуі жүрді. Сонымен бірге, Пәкістанның ҚХР-ын БҰҰ қабылдау үшін мәлімдемесімен, бірқатар маңызды екіжақты келісім шарттардың орнауымен белгілі. Аталған кезеңде Қытай Кашмир мәселесі бойынша Пәкістанға қолдау көрсетті. 60–70-жж. Қытай мен Пәкістанның әскери-экономикалық саладағы ынтымақтастығының дамығандығын анықтауға болады. Қытай тарабы Пәкістанға жаяу әскерлері мен әскери әуе күштерін қытайлық қару-жарақпен және әскери техникамен қамтамасыз етті. Осымен бірге қытай әскери өнеркәсіп, әскери инфрақұрылым мен атомдық өнеркәсіп құрылысына айтарлықтай жәрдемдесті. Үшінші кезең 80–90-жж. камтиды. Бұл кезең пәкістан-қытай қатынастарының айтарлықтай гүлденуімен ерекшеленеді. 90-жылдардағы Қытайдың әскери көмектері Пәкістан үшін өте маңызды болды, себебі Пәкістанға американдық көмек тоқтап қалған болатын. Аталған кезеңдегі Қытайдың Пәкістанға берген көмегі Пәкістанның Үндістанға деген әскери балансын құруға және Оңтүстік Азиядағы Пәкістан мен Үндістан арасындағы күрделі қатынастардың сақталып қалуына ықпал етті. Аталған кезеңде ҚХР Пәкістанның экономикасының аграрлықтан индустриалды-аграрлық экономикаға көшіуіне алып келді. Мұның мысалы ретінде Пәкістанда атомдық өнеркәсіптің, әскери өнеркәсіп орындарының құрылуын атап өтуге болады.

Оңтүстік Азия бұл ірі мемлекеттер арасында, бәрінен бұрын, Қытай мен Үндістан арасындағы ықпал ету үшін күрестің алаңы болып табылады. Шекаралық және территориялық мәселелердің шешілмеуі, экономикалық және саяси бәсекелестік, аймақтағы ядролық қарудың бар болуы қырғиқабақ соғысын туындатудың факторлары болып саналады. Пәкістан өзінің, Үндістанға қарағанда, әскери әлсіздігін объективті түрде сезініп, өзінің тарихи даму кезеңдерінде көрші Үндістанды тежеу үшін сыртқы факторларды пайдалануға ұмтылады. Қытай мен Пәкістан бұл өзара 50 жылдық қатынастары бар екі көрші мемлекет болып саналады.

Пәкістан Қытайды өзінің қауіпсіздігін, территориялық тұтастығын қамтамасыз ету мүмкіндігі ретінде қарастырады. Ал Пәкістанның сыртқы саясатының негізгі мақсаты Оңтүстік Азиядағы Үндістанның үстемдігін басу болып саналады.

Қытай үшін Пәкістан Оңтүстік Азиядағы өзінің стратегиялық мақсаттарын жүзеге асыру үшін жалғыз ғана мемлекет болып табылады. Ал Пәкістан Қытайға егер де Үндістанмен шиеленіс өршіген жағдайда әскери және қаржылай көмек беретін мемлекет ретінде қарайды. Сондықтан Қытай мен Пәкістан арасындағы альянстың қалыптасуына ықпал еткен келесі факторларды көрсетуге болады:

- 1) Қытай мен Пәкістан арасындағы альянс ортақ қауіп-қатердің — Үндістанның арқасында қалыптасты;
- 2) Үндістанның күш-қуаты, яғни халқының саны, өнеркәсіптік және әскери қуаты, технологиялық қуаты күнделікті өсіп жатыр, ал мұның өзі көрші мемлекеттер үшін қауіп болып саналады;
- 3) Үндістанның географиялық жағдайы және Пәкістанмен де, Қытаймен де ортақ шекараның бар болуы Пәкістан үшін қауіп төндіруші қорқыныш туындатады.

Мұнан басқа, қауіп-қатер балансы теориясының ережелері дәлелденіп отырғандығын көруімізге болады. Себебі аталған теорияның ережесіне сәйкес, «агрессордың қаншама жақын болуына байланысты мемлекет өзінің одақтасын көрші мемлекеттер арасынан іздейді». Осының нәтижесінде Пәкістанның сыртқы саясаты Үндістанан шығатын қауіпті баланста ұстау және күшті көршісі Қытаймен альянс құруға бағытталған. Айта кету керек, Пәкістан Қытай тарабынан дос және одақтас ретінде танылған жалғыз коммунистік емес мемлекет болып табылады, сондықтан екіжақты қатынастарға идеологиялық фактор көп ықпал етпейді.

Сонымен қатар ҚХР мен Пәкістан арасындағы өзара әрекеттестіктің нығаюына ықпал ететін келесі факторларды атап өту қажет:

1. Қытай қуаты өсіп жатқан ұлы держава болып саналады және онымен тығыз ынтымақтастық орнату Пәкістан үшін әлемдік қауымдастықтың қолдауын қамтамасыз етеді. Қытай БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесінің вето құқығына ие және ядролық тасмалдаушы топ мемлекеттерінің мүшесі болып саналады. Бұл, өз кезегінде, ядролық қаруды таратпау жөніндегі келісімге қол қоймаған Пәкістан үшін өте маңызды.

2. Қытай Пәкістанға экономикалық жағынан даму үшін көмектесе алады. Пекиннің қаржылай көмек беруі негізінде құрылған Гвадар порты Орталық Азия мемлекеттерімен сауда қатынастарын белсендетуге мүмкіндік береді.

3. Технологиялар алу және ядролық қаруды өңдеу үшін көмек алу. 90-жж. ортасында Қытай уранды тыңайту бағдарламасы үшін 5000 арнайы магнитті құрылғы және М-11 орта қашықтыққа ұшатын 50 зымыран тасымалдаған.

Сонымен, жоғарыда аталғандардың негізінде, Қытай мен Пәкістан арасындағы өзара ықпалдастыққа әсер ететін келесі факторларды анықтауға болады:

- ортақ қауіп-қатердің — Үндістанның бар болуы;
- Қытай мен Пәкістанның географиялық жағынан жақын орналасуы;
- технологияларды дамыту және ядролық қуатты арттыру барысында Қытайдың Пәкістанды қолдауы және Қытайдың экономикалық күш-қуаты.

Аталған факторлардың ҚХР мен Пәкістан арасындағы ынтымақтастықтың дамуындағы маңыздылығы жоғары және екі мемлекеттің де өзара ықпалдастығы үшін қолайлы жағдайлар қалыптасқан деген тұжырым жасауға болады.

Әдебиеттер тізімі

1 Васькин А.И. Пакистано-китайские отношения (50-е — начало 90-х гг.): автореф. дис. ... канд. ист. наук: спец. ВАК РФ 23.00.02 – «Политические институты, процессы и технологии» [Электронный ресурс] / А.И. Васькин. — Режим доступа: <http://cheloveknauka.com/pakistano-kitayskie-otnosheniya-50-e-nachalo-90-h-gg>

2 Казанин М.В. Китай-Пакистан: военно-техническое и экономическое сотрудничество в начале XXI века / М.В. Казанин. — М., 2017. — 104 с.

3 Петрунина Ж.В. К вопросу о политике Китая в Южной Азии: китайско-пакистанские отношения на современном этапе [Электронный ресурс] / Ж.В. Петрунина. — Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=23383096>

С.Б. Стамбулов, Ж.М. Кенжеғали, В.В. Горовой

Становление взаимоотношений между Китаем и Пакистаном в 50–90-е годы XX века

В статье актуализируется развитие взаимоотношений Китая и Пакистана на этапе становления. Известно, что на современном этапе Китай в Восточной Азии, Пакистан в Южной Азии играют значимую роль в военно-политическом и экономическом плане. Поэтому рассмотрение предистории китайско-пакистанских отношений представляется современным. Авторы данной статьи подчеркивают важность межрегионального фактора в развитии международных отношений на примере китайско-пакистанских взаимосвязей, их становления и развития в 50–90 гг. XX в. В статье выявлены причины сближения двух стран на межрегиональном уровне и посредством выражения интересов политиков Китая и Пакистана. Одной из таких причин авторами определяется индийский фактор. Авторы рассматривают документальную основу сближения Китая и Пакистана и анализируют практику развития данных взаимоотношений, исходя из возможностей, которые отражены в договорах. В заключении они приходят к выводу, что предпосылки благоприятных двусторонних отношений между Китаем и Пакистаном способствовали развитию складывания системы межрегионального плана.

Ключевые слова: дипломатия, внешняя политика, Китай, Пакистан, международное сотрудничество, история китайско-пакистанских отношений, международный договор, индийский фактор.

S.B. Stambulov, Zh.M. Kenzhekali, V.V. Gorovoi

Formation of relations between China and Pakistan in the 50–90s of the twentieth century

In the article the development of relations between China and Pakistan at the stage of formation is analyzed. At the present stage, China is in East Asia, and Pakistan in South Asia play a significant role in the military and political and economic terms. Therefore, consideration of the prehistory of Chinese and Pakistani relations is relevant. The authors of this article emphasize the importance of the interregional factor in the

development of international relations on the example of the formation and development of Chinese and Pakistani relations in the 50–90s of the 20th century. The article identifies the reasons for the rapprochement of two countries at the interregional level through the expression of the interests of politicians in China and Pakistan. The authors highlight the Indian factor as one of these reasons. The authors consider the documentary basis for the rapprochement of China and Pakistan and analyze the practice of developing these relationships, based on the possibilities that are reflected in the treaties. In conclusion, the authors suggest that the prerequisites for favorable bilateral relations between China and Pakistan contributed to the development of an interregional plan.

Keywords: diplomacy, foreign policy, China, Pakistan, international cooperation, history of Chinese and Pakistani relations, international treaty, Indian factor.

References

- 1 Vaskin, A.I. *Pakistano-kitaiskie otnosheniia (50-e — nachalo 90-kh hh.)* [Pakistani and Chinese relations (50s — early 90s)]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Retrieved from <http://cheloveknauka.com/pakistano-kitayskie-otnosheniya-50-e-nachalo-90-h-gg> [in Russian].
- 2 Kazanin, M.V. (2017). *Kitai-Pakistan: voenno-tehnicheskoe i ekonomicheskoe sotrudnichestvo v nachale XXI veka* [China-Pakistan: military-technical and economic cooperation at the beginning of the XXI century]. Moscow [in Russian].
- 3 Petrunina, Zh.V. *K voprosu o politike Kitaia v Yuzhnoi Azii: kitaisko-pakistanskii otnosheniia na sovremennom etape* [On the issue of China's policy in South Asia: Chinese and Pakistani relations at the present stage]. *elibrary.ru*. Retrieved from <https://elibrary.ru/item.asp?id=23383096> [in Russian].